

Tomasz Dariusz Mames

**MYSTERIA
MYSTICORUM**

**SZKICE Z DUCHOWOŚCI
I HISTORII MARIAWITÓW**

NOMOS

**MYSTERIA
MYSTICORUM**

Tomasz Dariusz Mames

**MYSTERIA
MYSTICORUM**

**SZKICE Z DUCHOWOŚCI
I HISTORII MARIAWITÓW**

NOMOS

© 2009 Copyright by Tomasz Dariusz Mames & Zakład Wydawniczy »NOMOS«

Wszelkie prawa zastrzeżone. Książka ani żadna jej część nie może być przedrukowywana ani w jakikolwiek inny sposób reprodukowana czy powielana mechanicznie, fotooptycznie, zapisywana elektronicznie lub magnetycznie w środkach publicznego przekazu bez pisemnej zgody wydawcy.

Publikacja powstała w ramach projektu badawczego „Praktyka i ideologia oświatowa Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (1906–1935)” nr N N106 042534

Recenzje: prof. Daniel Olszewski
prof. Konrad M. Paweł Rudnicki

Książka dofinansowana przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Redakcja wydawnicza: Kasper Świerzowski
Redakcja techniczna: Pracownia Edytorska MP
II korekta: Roman Małecki
Projekt okładki: Joanna Tokarczyk

ISBN 978-83-60490-89-1

KRAKÓW 2009

Zakład Wydawniczy »NOMOS«
31-208 Kraków, ul. Kluczborska 25/3u; tel./fax 012 626 19 21
e-mail: biuro@nomos.pl; www.nomos.pl

Pamięci mojego dziadka Kazimierza

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	9
PODZIĘKOWANIA	11
WPROWADZENIE	13

ROZDZIAŁ PIERWSZY

ROZPRZESTRZENIENIE SIĘ IDEI 19

Objawienia — 19; Rzeczywistość contra idea — 24; Konsolidacja ruchu — 30; Prześladowania — 33; Kondycja misyjna w latach 1906–1935 — 35; Misyjna działalność zakonna — 42; Kresy Wschodnie Rzeczypospolitej — 48; Misyjność czy prozelityzm? — 48; Misja na Węgrzech — 52; Prowincja Francuska — 57; Misja na Wyspach Brytyjskich — 61; Kapitularcji nie było — 62; Jurysdykcja nad Kościołem Starokatolickim w PRL — 63; Misje w kraju po 1945 r. — 69; Misja starokatolicka na obczyźnie — 75; Forum ekumeniczne — 77; Dokąd zmierzać? — 78

ROZDZIAŁ DRUGI

BŁOGOSŁAWIONA I WYKŁĘTA 81

Matka Założycielka — 82; Wymarła kongregacja mariawicka — 86; Mistyczka — 88; Ambiwalencja Honorata — 93; Mulier ante portas — 94; Status heretyczki — 99; Percepcja treści objawień — 103; Śmierć Założycielki — 105; Chwała ołtarzy — 107; Małżonka Barankowa — 109; Santo subito? — 111

ROZDZIAŁ TRZECI

CHARYZMAT MARIAWITÓW 115

Apostolat czasów ostatecznych — 116; Zaczyn nowej formacji — 117; Eucharystocentryzm duchowości — 119; Maryja Odnowicielka — 125; Przez Maryję ku Chrystusowi — 126; Niepokalane Poczęcie — 128; Niepokalana i Grzesznica — 130; Przeduchowić materię — 132; Zaślubiny mistyczne ludzkości — 134; Rosa Mystica — 136; Alternatywa dla Taizé? — 139

ROZDZIAŁ CZWARTY

ZAKON, KTÓRY STAŁ SIĘ KOŚCIOŁEM	141
Pierwsze ustawy zakonne — 141; Katolicki Związek Mariawitów — 145; Konstytucje ks. Antoniego J. Nowowiejskiego — 147; Katolickość mariawitów — 148; Konsekracja biskupia — 151; Pogranicza jurysdykcji — 154; Zakon stający się Kościołem — 158; Ku ustrojowi synodalno-episkopalnemu — 163; Wokół tożsamości mariawickiej — 166; Więc zakon czy Kościół? — 171	

ROZDZIAŁ PIĄTY

RZECZYWISTOŚĆ LITURGICZNA	175
Mszał Eucharystyczny — 175; Polska msza trydencka — 179; Liturgiczna pieśń mariawicka — 181; Pascha Kościoła — 184; Mistyczny dialog — 185; Msze obrządku wschodniego — 193; Msza esperancka — 194; Liturgia Mariawicka Jubileuszowa — 195 Ku Zmartwychwstaniu — 199	

ROZDZIAŁ SZÓSTY

BUDOWA KRÓLESTWA BOŻEGO NA ZIEMI	203
Kowalski, Augustyn, Morus — 203; Idea Królestwa Bożego, Utopia, Państwo Boże — 205; Królestwo Boże — 208; Urzeczywistnienie Królestwa — 211; Nowe człowieczeństwo — 212; Nowe kapłaństwo — 217; Nowe życie gospodarcze — 219; Lud kapłański — 221; Obywatele królestwa — 224; Utopia, która utknęła w połowie drogi — 226; Ku feminizacji chrześcijaństwa — 229; Na rozstaju dróg — 235	

POSŁOWIE

O HETERODOKSJI MARIAWICKIEJ	237
Wokół mariawickości abp. M. Roberta Zaborowskiego — 238; Mariawityzm versus mariawityzmy — 241; Pytania końcowe — 243	
ZAMIAST ZAKOŃCZENIA	245
BIBLIOGRAFIA	247
INDEKS RZECZOWY	261
SUMMARY	263

WYKAZ SKRÓTÓW

- abp – arcybiskup
ADPł – Archiwum Diecezjalne w Płocku
AMSW/OŁ – Archiwum Miasta Stołecznego Warszawy, Oddział w Łowiczu
APB – Archiwum Państwowe w Bydgoszczy
APT – Archiwum Państwowe w Toruniu
AWPZBMK – Archiwum Warszawskiej Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów w Zakroczymiu
art. – artykuł
bp – biskup lub biskupka
b.r.m.w. – brak roku i miejsca wydania
DzWM I, DzWM II, DzWM III – kolejne edycje Dzieła Wielkiego Miłosierdzia: I – Płock 1922, II – Płock 1928, III – Płock 2002
hrmn. – hieronimich
kapł. – kapłan lub kapłanka
ks. – ksiądz
m. – matka
o. – ojciec
par. – paragraf
s. – siostra
sygn. – sygnatura

Księgi Pisma Świętego:

Wszystkie cytaty i odwołania do Pisma św. opierają się na mariawickim przekładzie Biblii: *Pismo Święte Starego Testamentu czyli Zakon Mojżeszowy i Prorocy*, t. I, Płock 1923; t. II, Płock 1925 oraz *Pismo Święte Nowego Testamentu czyli Święta Pana Naszego Jezusa Chrystusa Ewangelia*, Płock 1928. Zgodnie z nazewnictwem przekładu mariawickiego (jak i protestanckiego) Księgę Rodzaju określam jako I Księgę Mojżeszową (I Mojż).

Księgi objawień św. Marii Franciszki Kozłowskiej:

Not. Objaw. – Notatki z Objawień Mateczki z Roku Jubileuszowego 1918

Not. Rekol. – Notatki rekolekcyjne z roku 1911

Pierw. – Pierwotny tekst Objawień Mateczki

Pocz. Zaw. – Początek Związku Zgromadzenia kapłanów

Wyj. Objaw. – Wyjątki z Objawień z roku 1899 i 1900

Inne skróty:

I, 24 – cyfra rzymska oznacza rozdział, arabska punkt lub werset

Uwagi:

W teologii mariawitów niektóre pojęcia pisane są wielką literą, tak jak Dzieło Wielkiego Miłosierdzia czy Królestwo Boże.

Imiona duchowieństwa mariawickiego przedstawiane są w niniejszej książce zgodnie z piśmiennictwem mariawickim, np. o. Felicjan M. Franciszek Strumiłło – znaczy: imię ze chrztu: Franciszek; imiona zakonne: Maria Franciszek; nazwisko: Strumiłło. Zaznaczyć należy, że pierwszym imieniem zakonnym zarówno kapłanów, jak i sióstr, zawsze jest „Maria” (w książce „M.”).

W niniejszej pracy określając daną osobę jako „świętą” czynię to w myśl teologii Kościoła Starokatolickiego Mariawitów.

PODZIĘKOWANIA

Niniejsza praca nie ukazałaby się bez pomocy i wsparcia wielu życzliwych mi osób. W tym miejscu wyrażam serdeczne podziękowania recenzentom – księżom profesorom Danielowi Olszewskiemu i Konradowi M. Pawłowi Rudnickiemu – za wnikliwą lekturę przedłożonego tekstu i cenne uwagi. Dziękuję również ks. prof. dr. hab. Łukaszowi Kamykowskiemu za poświęcony czas i udzielone uwagi po lekturze pierwszej wersji niniejszej pracy.

Szczególne podziękowania kieruję w stronę ks. prof. dra hab. M. Pawła Rudnickiego, z którego wiedzy z zakresu teologii mistycznej mogłem niejednokrotnie korzystać. Nieocenioną była opieka merytoryczna i sugestie prof. dra hab. Jana Drabiny w badaniach poświęconych doktrynie mariawickiej.

Ojcu bp. M. Ludwikowi Jabłońskiemu Biskupowi Naczelnemu Kościoła Starokatolickiego Mariawitów wdzięczny jestem za poświęcony czas i konsultacje merytoryczne oraz za udostępnienie archiwów parafii w Łodzi oraz w Płocku. Za lekturę i uwagi jestem wdzięczny także ks. bp. André Le Bec, ordynariuszowi Prowincji Francuskiej Kościoła Starokatolickiego Mariawitów, oraz ks. M. Antoniemu Piekutowi z mariawickiej parafii w Paryżu.

Swoje podziękowania za cenne uwagi i okazaną życzliwość kieruję również w stronę zwierzchniczki Kościoła Katolickiego Mariawitów, siostry przełożonej biskupki M. Beatrycze Szulgowicz, oraz Kustoszek Warszawskiej, s. biskupki M. Rafaeli Wońskiej.

Dziękuję także kapłanom Kościoła Starokatolickiego Mariawitów za udostępnienie archiwów parafialnych – ks. M. Bernardowi Kubickiemu, ks. M. Szczepanowi Orzechowskiemu, ks. M. Janowi Opali, ks. M. Franciszkowi Kubikowi. Bez ich pomocy moje poszukiwania dokumentów niejednokrotnie byłyby nieowocne. Za poświęcony czas i rozmowy o duchowości i historii mariawityzmu dziękuję ks. bp. M. Romanowi Nowakowi

oraz nieżyjącemu już nestorowi kapłanów mariawitów – ks. M. Wawrzyńcowi Rostworowskiemu.

Wdzięczny jestem także mojej Rodzinie za udzielone mi wsparcie. W szczególności słowa te odnoszę do nieżyjącego już dziadka, Kazimierza, któremu w dużej mierze zawdzięczam osobiste zaangażowanie w badania nad historią i duchowością Dzieła Wielkiego Miłosierdzia.

WPROWADZENIE

Celem niniejszej pracy jest otworenie dyskursu nad duchowością i historią mariawityzmu¹. W dotychczasowych publikacjach odczuwalne było położenie akcentu przede wszystkim na historię Dzieła Wielkiego Miłosierdzia, przez co artykulacja treści doktrynalnych pozostawała niezwykle uboga. Jednakże i w kwestii historii mariawityzmu nie doczekał się pełnej monografii. Nie wspominając już o rozprzestrzenianiu się idei w Europie, na kontynentach amerykańskich czy w Afryce, białe plamy w jego historii można zlokalizować na ziemiach polskich. Próbuje również usystematyzować zasadnicze zagadnienia mariawickiej duchowości, problemu zupełnie nieobecnego w badaniach nad historią polskiej mistyki. Niemniej istotną kwestią jest dla mnie ukazanie idei Królestwa Bożego na Ziemi oraz jego teologicznych podstaw.

Proponowane studium jest zbiorem szkiców. Nie pretendują one do miary kompleksowego dzieła z zakresu duchowości i historii mariawityzmu, lecz stanowią furtkę, przez którą chciałbym sam wejść i zachęcić innych do wejścia w ogród mistyki. Jest to *porta coeli*, brama niebios, na progu której styka się materia i duch. I w ten sposób obcując, wchodzą ze sobą w mistyczny dyskurs. Pragnieniem autora jest udział w tym dyskursie. Rozmowie opartej na kategoriach mariawityzmu; nie tylko na progu owej bramy, lecz przede wszystkim poza nią. Jest ta praca opowieścią o *Tajemnicach nad tajemnicami, Mysteria mysticorum*. Poprzez historię chcę odsłonić to, co wydaje się zakryte, niejako zasłoniętym znaczeniem. To woalka tajemnicy, jaką historia okryła mariawityzm; to tajemnica, jaką zmysły poznać nie potrafią. Język mistyki, wykraczając poza strukturę logicznego myśle-

¹ Duchowość mariawitów i historia mariawityzmu zostaje przeze mnie przede wszystkim zamknięta w przestrzeni eklezjologicznej niezależnego od Stolicy Piotrowej w Rzymie Kościoła mariawitów. Tym samym jedynie gdziekolwiek wzmiankuje o duchowości i historii mariawityzmu jeszcze jako ruchu wewnątrz Kościoła rzymskokatolickiego (lata 1893–1906).

nia, nadaje historii nowe sensy. Czyż stwierdzenie „finis mysticorum” nie było proroctwem?²

Rzeczywiście, to, co świat od tamtego momentu wiedział o mariawitach i Dziele Wielkiego Miłosierdzia było mieszaniną fałszu, niedomówień i zawilej prawdy. Dla świata mistycy przestali istnieć. A teraz *Mysteria Mysticorum*, Tajemnice Mistyków, budzą coraz większe zainteresowanie. To, co zapomniane w historii, filozofii, pedagogii, przetrwało w świecie ducha. Mistycy jednak nie powstają, jak Feniks z popiołów, bowiem oznaczałoby to, że należą, jak popiół, do świata materii. Powstają, jak *metanoja*, którą ów popiół symbolizuje, by mówić o tym, co zdaje się być tajemne, choć przecież jawne było od dawna.

Ocalić od zapomnienia. To dobry zwrot na określenie idei przyświecającej badaniom poświęconym problematyce mariawickiej. I słowa te należałoby skierować nie w stronę samych mariawitów, lecz tych, którzy naukowo zajmują się problematyką małych ojczyzn. Jestem przekonany, że bez ich pomocy mariawityzm przetrwa, tak jak trwa od ponad wieku. Jednakże bez zainteresowania ośrodków naukowych wkładem mariawitów w kulturę narodową utracimy, jako Polacy, osobliwy element naszej historii. I rzecz nie tkwi w tym, aby opisać, lecz aby umiejętnie dotknąć imponderabiliów.

Praca niniejsza jest efektem dziewięcioletnich badań nad historią i duchowością mariawitów. Fundamentem jej są artykuły, które w latach 1999–2006 ogłosiłem drukiem w pracach zbiorowych lub czasopismach, a których treść w znacznej części uaktualniłem i poszerzyłem³. W dużej mierze opierałem

² Chodzi o zdanie, jakie odnotował abp M. Michał Kowalski w liście do bp. Zygmunta Łozińskiego (z 4 I 1930 r.): [Pius X] „jeśli wąpił w boskie pochodzenie Objawień naszej Założycielki, to powinien był należycie zbadać je u źródła, a nie poprzestać na opinii jednego Biskupa Płockiego Szembeka, który wysławszy o nas relację do Rzymu, wyraził się: *No, a teraz będzie finis Mysticorum* [tzn. koniec mistyków, czyli mariawitów]”.

³ *Maria Franciszka Kozłowska – osobowość mistyczki*. „Praca nad sobą”, z. 23, 2001; *Reguły Klarysek w ich historycznych przemianach*. *Święta Matka Klara – Nie-wiasta Nowa*. „Praca nad sobą”, z. 24, 2001; *Mariawici w Argentynie*. „Praca nad sobą”, z. 28, 2003; *Dialog w liturgii mszalnej miejscem spotkania Boga z człowiekiem*. „Praca nad sobą”, z. 32, 2004; *Misterium Różańca Świętego*. „Mariawita”, nr 7–9, 2004; *Nasładować Niepokalaną*. „Mariawita”, nr 10–12, 2004; *Kapłaństwo niewiast – bluźnierstwo, emancypacja czy Wola Boża?*. „Studenckie Zeszyty Historyczne UJ”, z. 6, 2004; *Misyjna działalność Kościoła Starokatolickiego Mariawitów. Studium pastoralno-historyczne*. „Studenckie Zeszyty Historyczne UJ”, z. 7, 2005; *Objawienia Św. Marii Franciszki Kozłowskiej jako instrumentarium egzegetyczne Pisma Świętego*. [w:] *Księgi święte a słowo Boże*, (red.) ks. Ł. Kamykowski, o. Z.J. Kijas, Kraków 2005; *Wokół kwestii współczesnych przemian doktrynalnych i organizacyjnych w felicjanowskim nurcie mariawityzmu*. „Studia Laurentiana”, nr 1, 2005; *Kiedy Kobieta była Bogiem*. *Teofania*

się o dokumenty zastane, do których udało się mi dotrzeć. Niestety w minimalnym stopniu mogłem posiłkować się archiwaliami pozamariawickimi. Zakres poruszanej problematyki i konfrontacja zastanych materiałów źródłowych z archiwaliami wykracza poza możliwości merytoryczne jednego człowieka. W tej mierze taki zabieg mijałby się z głównym celem pracy, a mianowicie odsłonięcia zapomnianych dotąd płaszczyzn dyskursu nad mariawityzmem. Zdaję sobie sprawę z faktu niedoskonałości ludzkiego rozumu. Tym samym nie pretenduję do uznania przyjętego przeze mnie sposobu interpretacji faktów i zjawisk za jedynie słuszny i prawdziwy. Tym bardziej że w miarę postępu w badaniach niektóre tezy stawiane przeze mnie mogą okazać się niepełne lub po prostu błędne⁴. Na obecnym jednak etapie badań takie ujęcie tej kwestii uważam za wyważone.

Publikacje wydane po II wojnie światowej przez ośrodki mariawickie w Polsce są niezwykle ubogie ilościowo. W 1980 r. Kościół Starokatolicki Mariawitów miał przygotowaną publikację na temat mariawityzmu. Miała ona zawierać objawienia św. Marii Franciszki Kozłowskiej, historię Kościoła mariawitów, zasady wiary i inne informacje. Według redakcji „Mariawity” praca ta miała ukazać się jeszcze w 1980 r.⁵ Tak się jednak nie stało. Wcześniej, na przełomie lat 60. i 70. XX w., Kościół Katolicki Mariawitów wydał dwie ważne pozycje, a mianowicie *Objawienia Mateczki* i pracę zbiorową *Z dziejów Królestwa*⁶. Dopiero po 2000 r. daje się zauważyć ożywienie w działalności wydawniczej zarówno ośrodka plockiego, jak i felicjanowskiego. Wydawnictwo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów oddaje do rąk czytelnika *Teologię Miłosierdzia Bożego*⁷, biografię M. Franciszki Kozłowskiej⁸ oraz trzecią edycję *Dzieła Wielkiego Miłosierdzia*⁹. W tym czasie ukazują się w Felicjanowie praca abp. M. Rafała Wojciechowskiego

Ducha Świętego w Marii Franciszce Kozłowskiej, [w:] *Dzieje społeczne w perspektywie gender; Historia zwyczajnych kobiet i zwyczajnych mężczyzn*, (red.) D. Kałwa, T. Pudłocki, Przemyśl 2005; *Charyzmat eucharystyczny i maryjny duchowości mariawickiej*, „Praca nad sobą”, z. 41, 2006.

⁴ Takimi okazały się, np. moje tezy odnośnie do diecezji wrocławskiej Kościoła Starokatolickiego Mariawitów. Wyjaśniam tę kwestię w rozdz. I. *Misyjna działalność...*

⁵ *Korespondencja*, „Mariawita”, nr 4, 1980.

⁶ *Z dziejów Królestwa*, [praca zbiorowa], Felicjanów 1972.

⁷ *Teologia Miłosierdzia Bożego*, [praca zbiorowa], Płock 2003.

⁸ S. Gołębiowski, *Św. Maria Franciszka Feliksa Kozłowska (1862–1921). Życie i dzieło*, Płock 2002.

⁹ Św. M.F. Kozłowska, *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*, Płock 2002.

*Dzieło Bożego ratunku*¹⁰. Choć długo oczekiwane, wymienione prace uważane są za bardzo wartościowe, to jednak – chociażby w zestawieniu z wydawnictwami mariawickimi międzywojnia – są publikacjami traktującymi fragmentarycznie o historii i doktrynie Kościoła mariawitów.

Publikacje autorów pozamariawickich odbierane były przez samych mariawitów rozmaicie. Naturalne, że tytuły apologetyczne spotykały się z apologezą, satyryczne z krytyką, zaś niektóre przekraczające dobry smak warsztatu pisarskiego czy podające nieprawdziwie informacje – z procesami sądowymi. Jedynie niewielka liczba publikacji z okresu 1903–1935 analizowała badane zjawisko w sposób rzeczowy. Problem ten naświetlany jest przez współczesnych badaczy mariawityzmu i stanowi, zdaje się, główną przeszkodę w chłodnej ocenie historii. Także i same publikacje mariawickie, tak liczne przed II wojną światową i tak skromne po niej, nie mogą być analizowane w oderwaniu od pozakonfesyjnych. Wyważona analiza faktów i znaczeń jest zatem dla badacza niemalym wyzwaniem, ale też – w co wierzę – możliwym do spełnienia.

Zapewne takie przesłanki towarzyszyły każdemu autorowi, który analizował historię i doktrynę mariawitów. Warto wspomnieć w tej mierze prekursorskie prace J. Peterkiewicza¹¹, S. Rybaka¹² oraz jakże wartościową K. Mazura¹³. Błędem byłoby pominięcie ks. E. Warchoła, który podjął się zbadania przyczyn powstania i przebiegu rozwoju mariawityzmu do 1939 r.¹⁴ Jemu też zawdzięczać należy zebranie i ogłoszenie drukiem listów odez w pasterskich abp. M. Michała Kowalskiego oraz ponownej edycji listów między episkopatem mariawickim a rzymskokatolickim w sprawie pojednania¹⁵. Dokumenty doktrynalne mariawitów zebrał natomiast M. Karas w pracy *Wyznania wiary. Katolicyzm*¹⁶. Warto też wspomnieć analizę socjologiczną religijności wiernych Kościoła Starokatolickiego Maria-

¹⁰ Abp M.R. Wojciechowski, *Pisma wybrane. Dzieło Bożego ratunku*, Felicjanów 2003.

¹¹ J. Peterkiewicz, *The Third Adam*, London 1975.

¹² S. Rybak, *Mariawityzm. Studium historyczne*, Warszawa 1992.

¹³ K. Mazur, *Mariawityzm w Polsce*, Kraków 1991.

¹⁴ Ks. E. Warchoła, *Starokatolicki Kościół Mariawitów w okresie II Rzeczypospolitej*, Sandomierz 1997; tenże, *Proces wydziałania się Związku Mariawitów Nieustającej Adoracji Ublągania z doktrynalnych i organizacyjnych ram Kościoła Rzymskokatolickiego*, Sandomierz 2003.

¹⁵ *Wymiana prywatnych listów między biskupami mariawickimi i rzymskokatolickimi*, [zebr. ks. E. Warchoła], Sandomierz 2003 (listy Arcybiskupa przytaczam z tego zbioru); abp J.M.M. Kowalski, *Listy i Odezwy Pasterskie*, [zebr. ks. E. Warchoła], Sandomierz 2003.

¹⁶ M. Karas, *Wyznania wiary i główne zasady doktrynalne. Katolicyzm*, Kraków 2000, s. 169–202.

witów, jaką zaprezentował R. Podgórski¹⁷. Niezwykle ważną i długo oczekiwaną jest praca ks. W. Różyka, w aneksach której przytacza autor łaciński przekład objawień Marii Franciszki Kozłowskiej, jaki znajduje się w archiwach watykańskich¹⁸. Obecnie ukazało się też i wiele pomniejszych prac poświęconych wybranym aspektom bądź to doktryny mariawitów, bądź historii Kościoła czy poszczególnych parafii¹⁹.

Autorzy, z różnym skutkiem, dążyli do bezstronności tez postawionych w swoich pracach. Brak absolutnej obiektywizacji, w moim mniemaniu, nie jest zarzutem w ich stronę, ale argumentem za koniecznością otwierania nowych przestrzeni dyskursu nad mariawityzmem. Polemika, ścieranie się argumentów, interpretacja i reinterpretacja rzeczywistości prowadzi do twórczego dialogu. Dziś, kiedy dialog jest drogą emancypacji, rzeczowa rozmowa o mariawityzmie zapewne przyczyni się do jego emancypacji z przestrzeni stygmatyzowanej ku przestrzeni współtworzenia kultury²⁰.

Dzisiaj, sto lat po *Tribus circiter*, należy otworzyć niezamknięte dyskursy, aby niechcianym wówczas wartościom pozwolić dojść do głosu. A może wówczas to, co uznano za nieistniejące, okaże się żyjącym aksjomatem.

Szkice o duchowości i historii mariawitów zostają ujęte przeze mnie w sześciu rozdziałach. Każdy z nich stanowi odrębny wycinek opisywanej rzeczywistości – już to historycznej, już to duchowej. Przez podział na poszczególne bloki tematyczne chcę ukazać przede wszystkim złożoność podejmowanych kwestii. Chociaż można by całą pracę poświęcić, np. zasięgowi rozwoju sieci parafii mariawickich, to jednak wyabstrahowanie tego problemu z istoty duchowości mariawickiej zdawać by się mogło li

¹⁷ R. Podgórski, *Religijność wiernych Starokatolickiego Kościoła Mariawitów. Studium socjologiczne*, Kraków 1998.

¹⁸ Ks. W. Różyk, „Objawienia” Marii Franciszki Kozłowskiej według rękopisu z Archiwum Watykańskiego. *Studium Teologiczne*, Świdnica 2006.

¹⁹ Zob. dla przykładu rozdział poświęcony mariawityzmowi w pracy M. Karasa *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku*, Sandomierz 2008, s. 99–132.

²⁰ W trakcie kończenia pracy nad niniejszą książką ukazały się drukiem trzy nowe publikacje ks. prof. E. Warchoła: *Kontrowersyjna rola Arcybiskupa Jana Marii Michała Kowalskiego w Starokatolickim Kościele Mariawitów* (Radom 2006), *Reakcja biskupa Jerzego Szembeka na formowanie się ideologii religijnej i kształtowanie się struktury organizacyjnej mariawitów* (Radom 2006), *Wybrane zagadnienia z historii mariawityzmu* (Radom 2007). Do rąk czytelników Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów oddało również pracę zbiorową *Święta Maria Franciszka Kozłowska i Jej Zgromadzenia zakonne we wspomnieniach i pamiątkach* (Felicjanów 2007).

tylko zbiorem faktów dotyczących historii członków tej wspólnoty. Jestem zdania, że historia wspólnot religijnych jest osobliwym przedmiotem poznania. Otwiera bowiem przed badaczem przestrzenie — i te publiczne, i te prywatnego doświadczenia *sacrum*. Wejście w to, co intymne (a niewątpliwie tym jest poruszanie się w przestrzeni sakralnej) każe zadawać pytanie nie tylko o fakt, jako rzeczywistość historyczną, ale przede wszystkim wiązać go z tym, co duchowe.

Pierwszy rozdział traktuje o rozprzestrzenianiu się idei mariawickiej na ziemiach polskich i poza granicami kraju. Dotyczy on jednak nie percepcji objawień św. Marii Franciszki Kozłowskiej, a rozwoju sieci parafialnej oraz działalności zakonnej mariawitów. Wychodząc od przestrzeni historycznej, autor chce przejść przez styk dyskursów: ducha i materii. Stąd też przedmiotem drugiego rozdziału jest analiza percepcji osoby Założycielki. Poprzez historię faktów ku historii *sacrum* życia Mateczki autor pragnie poprowadzić czytelnika ścieżką rozważań, jaką być może przeszli teolodzy mariawicy, zadając pytania dotyczące roli i jej posłannictwa. Kolejny rozdział dotyczy charyzmatu mariawitów, który został dany w objawieniach i którego drogą podążała M. Franciszka Kozłowska. Charyzmat, który nie mógł być realizowany w Kościele rzymskokatolickim staje się fundamentem duchowości już nie zakonu, ale oddzielnego organizmu kościelnego – Kościoła mariawitów. Dlatego owo zawieszenie między zakonnością a Kościołem, jako osobliwą sytuację kongregacji mariawitów, czynię przedmiotem rozdziału czwartego. Cechą charakterystyczną zarówno kongregacji mariawitów, jak i niezależnego Kościoła jest zogniskowanie kultu na Eucharystii. Dlatego też rozdział kolejny poświęcony zostaje tej kwestii. Powiązanie rzeczywistości duchowej z empiryczną w duchowości mariawitów daje się zauważyć przede wszystkim w koncepcji Królestwa Bożego na ziemi, którą stworzył abp M. Michał Kowalski. Jest to przedmiot rozważań w rozdziale szóstym. Całość zamyka posłowie, w którym autor stawia pytania w obrębie zjawiska pluralizmu konfesyjnego w mariawityzmie.